
A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. L, 4

SECTIO H

2016

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Wydział Finansów i Prawa

JOANNA NIŻNIK

niznikj@uek.krakow.pl

Koszty funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych w Polsce

The Costs of the Open Pension Funds

Słowa kluczowe: OFE; PTE; koszty działalności OFE; opłata dystrybucyjna; opłata za zarządzanie OPF; PFS

Keywords: fees; percentage of contribution; percentage of the size of the fund administered

Kod JEL: G23

16-letni okres działalności otwartych funduszy emerytalnych na polskim rynku skłania do podsumowań i refleksji na temat rozwiązań przyjętych reformą w 1999 r. Z wieloma słowami krytyki ekonomistów (np. L. Oręziak i S. Owiśka) spotkało się funkcjonowanie drugiego filara. Zwracają oni uwagę na brak kampanii informacyjnej dotyczącej ryzyk związanych z uczestnictwem w funduszach kapitałowych [Oręziak, 2014, s. 292–293] oraz uzależnienie wyników funduszy od sytuacji rynków finansowych [*10 opinii na temat OFE*, 2013]. Ponadto badacze podkreślają bardzo wysokie koszty administracyjne ponoszone przez ubezpieczonych, negatywny wpływ transferów publicznych do OFE na wielkość deficytu i długu publicznego oraz – co najbardziej istotne – zakwestionowanie zasady solidarności międzypokoleniowej stanowiącej podstawę funkcjonowania systemów emerytalnych [Bartman, 2013].

Zdecydowanie mniej radykalni w swoich poglądach są W. Orłowski, A. Sławiński i A. Sadowski, którzy problemów niestabilności systemu emerytalnego poszukują w czynnikach demograficznych, podkreślając potrzebę respektowania podjętych wcześniej zobowiązań. Nie oznacza to, że nie widzą niedoskonałości stworzonego

modelu opartego na zasadzie repartycyjnej i kapitałowej. Uważają, że rozwiązania kapitałowe (w tym możliwości dodatkowego oszczędzania na emeryturę) nie zostały zaakceptowane przez społeczeństwo, a koszty funkcjonowania OFE są zbyt duże, lecz możliwe do ograniczenia przez zarządzanie pasywne. Negują także ograniczenie wyboru instytucji emerytalnych do ZUS i OFE [10 opinii na temat OFE, 2013].

Przedstawione poglądy ekonomistów na reformę systemu emerytalnego ukazują wieloaspektowość tej problematyki. Wszyscy naukowcy, których poglądy zaprezentowano, zgadzają się co do tego, że koszty działalności OFE są bardzo wysokie. Należy dodać, że badania dotyczące prawnych rozwiązań i kosztów działalności OFE były podejmowane również przez innych autorów [zob. Wieteska, 2011; Stolarek, 2005; Łuszczuk, 2015; Miszczyńska, 2015].

W niniejszym artykule dokonano analizy kształtowania się opłat ponoszonych przez członków drugiego filara w latach 1999–2015. Celowi pracy zostały podporządkowane statystyczne metody badawcze oparte na analizie danych wtórnych (KNF), przedstawione w ujęciu rocznym.

1. Wpływ rozwiązań legislacyjnych na koszty OFE

Rodzaje i wysokość kosztów nakładanych na składki i zgromadzone w funduszach środki są ściśle uregulowane ustawą o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych [Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r., Dz. U. 2004, nr 159, poz. 1667]. Obciążenia ponoszone przez członków otwartych funduszy emerytalnych można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- wydatki związane z finansowaniem działalności powszechnych towarzystw emerytalnych (instytucji zarządzającej aktywami OFE),
- wydatki związane z transakcjami nabywania, zbywania i przechowywania aktywów funduszy [Hadyniak, Monkiewicz, 1999, s. 103].

Opłaty związane z utrzymaniem powszechnych towarzystw emerytalnych jako instytucji reprezentujących prawa członków OFE oraz organizujących i zarządzających aktywami OFE są limitowane i określane w formie potrącenia:

- określonej procentowo kwoty od wpłaconych składek (opłata dystrybucyjna) przed ich przeliczeniem na jednostki rozrachunkowe,
- określonej kwoty ze środków na rachunku członka funduszu, z zastrzeżeniem, że może to nastąpić tylko wówczas, gdy wypłata transferowa do innego otwartego funduszu zostanie dokonana przed opłaceniem przez członka składek za okres 24 miesięcy, licząc od daty uzyskania członkostwa w funduszu dokonującym wypłaty transferowej [Sowiński, 2009, s. 184–185].

Kwoty stanowiące równowartość opisanych powyżej opłat otwarte fundusze emerytalne przekazują niezwłocznie na rzecz powszechnych towarzystw emerytalnych. Otwarte fundusze stosują jednolitą metodę obliczania i pobierania opłat w stosunku do wszystkich członków, z zastrzeżeniem, że opłaty pobierane od składek

mogą być uiszczane w niższej wysokości przez członków posiadających dłuższy staż członkowski, określony w statucie funduszu, przy czym nie jest dozwolone różnicowanie wysokości opłat w stosunku do osób posiadających taki sam staż członkowski.

W pierwszym okresie funkcjonowania nowego systemu emerytalnego podstawowym źródłem przychodów PTE, a jednocześnie najbardziej dotkliwymi kosztami dla członków OFE, były odpisy od składki. Kształtowanie wysokości opłaty dystrybucyjnej należało do podstawowych obszarów decyzji strategicznych poszczególnych PTE, wpływając na dochodowość i konkurencyjność nowo powstałych podmiotów rynku OFE. Sytuację komplikował fakt, że zmiana wysokości opłaty od składki wymagała korekty w statucie funduszu emerytalnego, a to z kolei nie było możliwe bez zgody urzędu nadzoru oraz ogłoszenia tej informacji w dzienniku o zasięgu ogólnopolskim. Jak można się domyślić, wszystkie te działania wymagały czasu, stąd tak istotne było określenie wysokości początkowego odpisu.

Dane w tab. 1 wskazują na różne scenariusze przyjęte przez każde z powszechnych towarzystw emerytalnych. Ich wspólną cechą było to, że w większości przypadków w pierwszych latach obciążenia były najwyższe, a następnie stopniowo malały. Jedyne 5 spośród 21 OFE (tj. OFE Norwich Union, AIG OFE, Zurich Solidarni OFE, OFE {ego} oraz OFE Kredyt Banku PBI) zastosowały politykę stałych opłat, choć ich wysokość była zróżnicowana.

Tab. 1. Opłata dystrybucyjna w latach 2000–2004 (%)

Nazwa OFE	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.03.2004
CU OFE BPH CU WBK	10,00	4,00	4,00	4,00	4,00
OFE PZU Złota Jesień	9,00	7,00	7,00	7,00	7,00
OFE Nationale Nederlanden	8,70	5,80	5,80	5,80	5,80
OFE Norwich Union	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
AIG OFE	8,50	8,50	8,50	8,50	8,50
OFE Skarbiec.Emerytura	7,90	6,00	6,00	6,00	6,00
Zurich Solidarni OFE	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00
Bankowy OFE	9,90	8,90	8,70	7,40	7,40
Winterthur OFE	9,00	9,00	5,25	5,25	5,25
OFE PBK Orzeł	8,90	8,50	8,50	7,90	7,90
OFE {ego}	7,90	7,90	7,90	7,90	7,90
OFE Pocztylion	8,90	7,50	7,50	7,50	7,50
OFE DOM	8,90	4,50	4,50	4,50	4,50
OFE Allianz Polska	6,50	6,00	6,00	5,00	5,00
Pioneer OFE	8,80	8,20	8,20	8,20	8,20
OFE Epoka	7,90	6,50	6,50	2,50	2,50
Pekao/Alliance OFE	7,80	6,00	5,50	5,00	4,50
OFE Polsat	8,50	8,50	8,50	8,50	8,50
Arka-Invesco OFE	8,90	8,90	7,90	7,90	7,90
OFE Rodzina	9,00	8,50	5,80	5,80	5,80
OFE Kredyt Banku PBI	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
ŚREDNIA	8,57	7,39	7,00	6,65	6,63

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNUE.

Średnia wartość składki zmniejszała się rok do roku – spadła między 2000 a 2004 r. z poziomu 8,57% do 6,63%, czyli o 1,94% p.p. W 2000 r. opłaty od składki mieściły się w przedziale od 10% do 6,5%, by w ostatnim okresie osiągnąć wartości od 8,5% do 2,5%.

Możliwość samodzielnego kształtowania wysokości opłaty dystrybucyjnej ustała 1 kwietnia 2004 r., kiedy ustawodawca wprowadził górne ograniczenie dotyczące opłaty od składki, zmniejszając jej wysokość do poziomu 7% dla wszystkich OFE. 1 stycznia 2010 r. ustawą o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz ustawy o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz niektórych innych ustaw [Ustawa z dnia 26 czerwca 2009 r.] dokonano dalszej zmiany opłaty dystrybucyjnej, obniżając ją do 3,5%. 1 lipca 2014 r. miała miejsce następna korekta, wskutek której zmniejszono obciążenia związane z odpisem od składki do wysokości 1,75% [Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r.].

Opłata pobierana za transfer funduszy między OFE w przypadku stażu członkowskiego krótszego od 2 lat była określana przez fundusz, a jej wysokość nie mogła być niższa niż 40% najniższego wynagrodzenia za pracę, podawanego przez ministra właściwego do spraw pracy, jeżeli od dnia wpłaty składki do wypłaty transferowej minęło mniej niż 3 miesiące. Za każdy następny kwartał stażu członkowskiego opłata malała o 5 p.p. [Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1998 r.]. 1 kwietnia 2004 r. wysokość opłaty transferowej w przypadku członkostwa krótszego niż rok określono w wysokości 160 zł, natomiast w przypadku członkostwa do 2 lat – w wysokości 80 zł [Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 lutego 2004 r.]. Opłatę zniesiono w 2011 r. [Ustawa z dnia 25 marca 2011 r.]. Opłata transferowa w całym okresie obowiązywania stanowiła znaczącą część wydatków dla członków OFE.

Bardzo istotnym kosztem ponoszonym przez członków OFE są wydatki dotyczące zarządzania środkami funduszu, pokrywane bezpośrednio z jego aktywów w kwocie ustalonej w statucie, jednak nie wyższej niż 0,05% wartości zarządzanych aktywów netto w skali miesiąca. Kwota ta jest obliczana na każdy dzień ustalania wartości aktywów netto funduszu i jest płatna w ostatnim dniu roboczym miesiąca [Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r.]. Od 1 kwietnia 2004 r. zmieniono zasady naliczania opłaty za zarządzanie, która obecnie ma regresywny charakter, tj. maleje wraz ze wzrostem aktywów funduszu. 1 stycznia 2010 r. w niewielkim zakresie zmodyfikowano opłatę, ograniczając jej wysokość do 15,5 mln zł miesięcznie dla funduszy, których aktywa netto przekraczają poziom 45 mld zł [Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r., Dz. U. 2010, nr 34, poz. 189 z późn. zm.].

W 2004 r. wprowadzono nową formę opłaty finansowaną z aktywów OFE, wynikającą z otwarcia rachunku premiewego. Jej wysokość jest uzależniona od wyników inwestycyjnych poszczególnych funduszy, wartości aktywów otwartych funduszy emerytalnych i od tego, które OFE uzyskają najwyższe stopy zwrotu. Wysokość środków otrzymywanych przez poszczególne PTE zależy od miejsca funduszu w rankingu stóp zwrotu, co oznacza, że towarzystwo zarządzające funduszem o najwyższej stopie zwrotu może otrzymać przychód z tego tytułu w wysokości

Tab. 2. Opłata za zarządzanie aktywami OFE

Wysokość aktywów netto (mln zł)		Miesięczna opłata za zarządzanie
Ponad	Do	
	8 000	0,045% wartości aktywów netto w skali miesiąca
8 000	20 000	3,6 mln zł + 0,04% nadwyżki ponad 8 000 mln zł wartości aktywów netto
20 000	35 000	8,4 mln zł + 0,032% nadwyżki ponad 20 000 mln zł wartości aktywów netto
35 000	65 000	13,2 mln zł + 0,023% nadwyżki ponad 35 000 mln zł wartości aktywów netto
65 000		20,1 mln zł + 0,015% nadwyżki ponad 65 000 mln zł wartości aktywów netto

Źródło: [Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r., Dz. U. 2004, nr 159, poz. 1667].

0,06% aktywów netto rocznie (nie wyższej w skali miesiąca niż 0,005% wartości zarządzanych aktywów netto funduszu), a towarzystwo uzyskujące najgorsze wyniki inwestycyjne nie otrzymuje żadnego przychodu.

Koszty związane z przechowywaniem aktywów oraz realizacją i rozliczeniem transakcji nabywania lub zbywania aktywów funduszu, stanowiące równowartość opłat ponoszonych na rzecz instytucji rozliczeniowych, są jeszcze jednym elementem wydatków pokrywanych z aktywów funduszu według aktualnie obowiązującej tabeli prowizji i opłat instytucji rozliczeniowych.

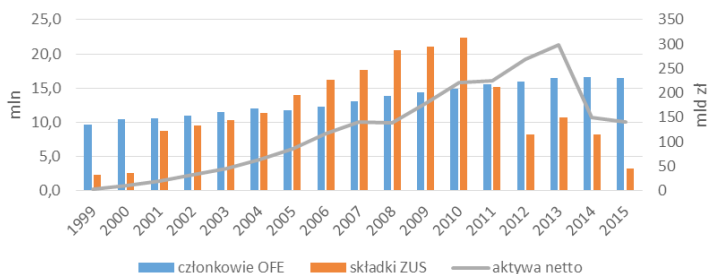
2. Wielkość i struktura opłat ponoszonych przez OFE

Kształtowanie się kosztów ponoszonych przez otwarte fundusze emerytalne niewątpliwie było związane z liczbą ubezpieczonych i ich przychodami, które wpływały na wielkość środków, jakie comiesięcznie przekazywał ZUS do OFE w postaci składek, a także na ich kumulację w postaci zwiększających się aktywów netto funduszy emerytalnych.

Z wcześniejszych rozważań wynika, że te dwa czynniki oddziaływały na najważniejsze wydatki obciążające ubezpieczonych w drugim filarze, były one pobierane jako opłata od składki oraz przeznaczane na opłacenie kosztów zarządzania OFE przez PTE. O ile na wielkość kosztów wynikających z opłaty dystrybucyjnej zasadniczy wpływ miał ustawodawca określający jej poziom, o tyle w przypadku opłaty za zarządzanie oprócz prawodawcy istotne były umiejętności PTE w zakresie pomnażania posiadanych funduszy.

Dane na rys. 1 świadczą o stałym wzroście liczby ubezpieczonych w OFE, z wyjątkiem 2005 i 2015 r., kiedy liczba członków zmniejszyła się odpowiednio o 0,3 i 0,1 mln. Ten niewielki spadek należy przypisać w pierwszym przypadku weryfikacji martwych rachunków, a w drugim – większej liczbie osób osiągających wiek emerytalny i przenoszonych do ZUS niż nowo zatrudnionych otwierających rachunki w OFE. Rokrocznie liczba członków OFE w badanym okresie zwiększała się o 0,5 mln.

Rosnąca liczba uczestników drugiego filara pociąga za sobą stały wzrost wartości składek odprowadzanych przez ZUS do OFE. Wzrost ten został zahamowany

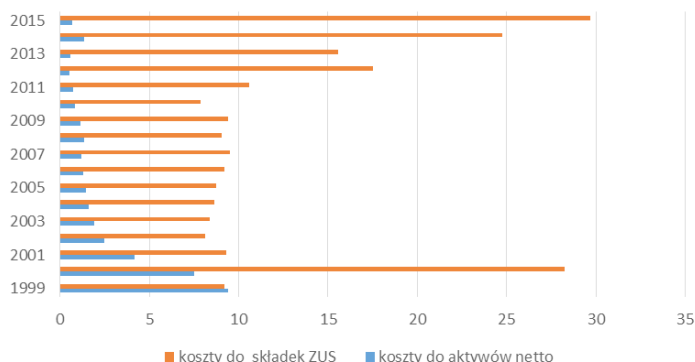
Rys. 1. Aktywa netto, członkowie i składki na rzecz OFE w latach 1999–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

w 2011 r. ze względu na ustawowe obniżenie stopy składki o 5 p.p. i w roku następnym. Wprowadzenie dobrowolności oszczędzania w OFE w 2014 r. spowodowało dalszy ubytek składek, który był kontynuowany w 2015 r.

Aktywa netto funduszu rosły średnio z roku na rok o 19 mld zł. Ten wzrost nie był równomierny. Najszybciej, bo o 44,9 mld zł, aktywa netto OFE zwiększyły się między 2011 a 2012 r. Ponad 40 mld nominalny wzrost aktywów netto miał miejsce również między 2008 i 2009 oraz 2009 i 2010 r. W największym stopniu skorygowano wielkość środków pozostających w dyspozycji członków OFE w 2014 r., kiedy na mocy ustawy przetransferowano do ZUS 153,15 mld zł. O 8,6 mld zmalały aktywa między 2014 i 2015 r., o 3 mld – rok wcześniej i o 1,7 mld – między 2007 a 2008 r.

Z informacji przedstawionych na rys. 2 wynika, że w latach 1999–2015 przeciętne koszty ponoszone przez członków OFE, liczone w stosunku do wartości odprowadzanych składek, stanowiły około 14% ich wartości. Jeżeli natomiast porównamy je do aktywów netto OFE, to średnio kształtowały się one na poziomie 2,4%. O ile

Rys. 2. Koszty całkowite ponoszone przez OFE w latach 1999–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

z roku na rok wydatki na funkcjonowanie drugiego filara, liczone w stosunku do aktywów netto, spadały i z początkowego poziomu 9,4% obniżyły się do 0,6% w ostatnim badanym roku, o tyle udział kosztów ogółem w ich wartości rósł i w 2015 r. osiągnął poziom prawie 30% w związku z malejącymi wartościami składek.

Tab. 3. Opłaty pobrane od członków OFE w latach 1999–2015 (mln zł)

Rok	Opłata dystrybucyjna	Opłata za zarządzanie	Rachunek premiowy	Obciążenia łącznie	Relacja opłat do PKB (w %)
1999	207,8	2,3	–	210,1	0,03
2000	701,1	35,0	–	736,1	0,10
2001	727,4	83,4	–	810,8	0,10
2002	624,5	150,7	–	775,2	0,10
2003	633,1	227,8	–	860,9	0,10
2004	698,6	282,7	7,3	988,6	0,11
2005	818,6	381,0	25,2	1 224,8	0,12
2006	960,2	491,1	33,5	1 484,8	0,14
2007	1 056,5	586,6	42,4	1 685,5	0,14
2008	1 225,7	585,7	40,1	1 851,5	0,15
2009	1 304,4	639,7	35,1	1 979,2	0,15
2010	806,3	893,7	61,4	1 761,4	0,12
2011	553,5	981,2	61,8	1 596,5	0,10
2012	289,8	1 032,4	110,0	1 432,2	0,09
2013	391,0	1 122,3	158,4	1 671,7	0,10
2014	160,7	781,2	1 082,0	2 023,9	0,12
2015	47,7	740,8	147,3	935,8	0,05

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego i GUS.

Rosnąca z roku na rok wartość opłaty dystrybucyjnej jest związana z powiększającą się liczbą ubezpieczonych i tym samym rosnącą wartością opłacanych składek. Sytuacja taka zmieniła się znacząco w 2010 r., w którym nastąpił po raz pierwszy spadek wartości kosztów z tego tytułu. Wynikał on z nowelizacji ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych polegającej na obniżeniu dotychczasowej stawki opłaty dystrybucyjnej z poziomu 7% do 3,5%. Kontynuowany spadek wydatków na ten cel był spowodowany wprowadzeniem z dniem 1 maja 2011 r. zmian polegających na zmniejszeniu stopy składki odprowadzanej do OFE. Od początku reformy 1999 r. wynosiła ona 7,3% podstawy wymiaru, by spaść do 2,3% w 2011 r. W 2013 r. stopa składki wzrosła do 2,8%, w 2014 r. – do 3,1%, by od 1 lipca tego roku, na skutek ponownej nowelizacji ustawy [Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r., art. 5, ust. 7a], zmaleć do poziomu 2,92%. Rok 2014 również przyniósł kolejne obniżenie wysokości opłaty dystrybucyjnej z 3,5% do 1,75% oraz dobrowolność przynależności do OFE, powodując zmniejszenie liczby osób kontynuujących wnoszenie nowych składek do OFE z 16,6 mln osób do 2 mln. Dalsze zmniejszenie się wielkości odpisu od składki było konsekwencją zmian wdrożonych w 2014 r.

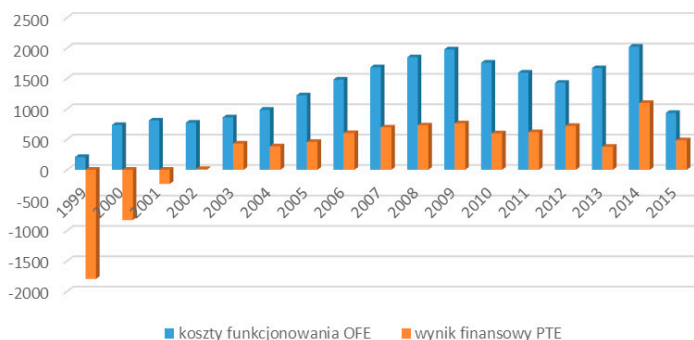
Opłata za zarządzanie systematycznie rosła wraz ze wzrostem wartości aktywów netto. W 2014 r. zmieniła się wcześniejsza tendencja, ponieważ nastąpiło zmniejsz-

szczenie wartości tych kosztów w stosunku do roku poprzedniego. Wywołane było ono umorzeniem przez OFE 51,5% aktywów każdego z członków funduszu i tym samym spadkiem wartości aktywów netto OFE (tzn. podstawy naliczania tej opłaty) o 153,15 mld zł. Wpływ na ograniczenie wysokości kosztów związanych z zarządzaniem OFE miały również regulacje związane z mechanizmem tzw. suwaka. 10 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez członka OFE rozpoczyna się proces stopniowego przekazywania zgromadzonych środków do ZUS. Ma on być realizowany w taki sposób, aby w miesiącu osiągnięcia wieku emerytalnego przez członka funduszu całość zgromadzonych środków w OFE została przekazana do ZUS.

Szczegółowa analiza danych zawartych w tab. 3 wskazuje na to, że w latach 1999–2015 łączne koszty poniesione przez członków otwartych funduszy emerytalnych wyniosły około 22 mld zł, a i ich skumulowana wartość przekroczyła 1,82% PKB. W strukturze kosztów dominowała opłata dystrybucyjna. Stanowiła ona 60,8% całości kosztów, wydatki na zarządzanie to 38,2% kosztów ogółem, natomiast pozostałe wydatki były związane z funkcjonowaniem rachunku premiowego. Przeciętne wielkości nie pokazują tendencji związanych ze zmianami w strukturze kosztów. O ile w początkowym okresie dominującą pozycję zajmowała opłata od składki, której udział w latach 1999–2004 przekraczał 70% wszystkich kosztów, a w następnych pięciu latach był wyższy od 60%, o tyle w 2010 r. sytuacja zmieniła się diametralnie. Udział opłaty dystrybucyjnej wyniósł 45%, by w 2014 i 2015 r. nie przekroczyć 10% kosztów ogółem. Do 2009 r. koszty zarządzania OFE uzupełniały koszty związane ze składką niemal do 100%, od tego momentu znaczenia zaczęły nabierać koszty rachunku premiowego, które przekroczyły w 2010 r. 3%, a w 2015 r. – 15% wszystkich kosztów. Wyjątkowy pod względem struktury kosztów był 2014 r., w którym jednorazowo udział kosztów rachunku premiowego we wszystkich kosztach poniesionych przez ubezpieczonych przekroczył 53%. Było to związane z likwidacją części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego zarządzanej przez OFE i z przekazaniem tych środków na rzecz PTE [UKNF, 2015].

W badanym okresie udział opłaty dystrybucyjnej w całości kosztów zmniejszał się średnio o 6,3 p.p., licząc rok do roku. Największe roczne obniżenie kosztów z tego tytułu miało miejsce między 2009 a 2010 r., kiedy opłata od składki spadła o 20,1 p.p. Równie istotne korekty miały miejsce między 2011 i 2012 r. oraz 2013 a 2014 r., powodując spadek w strukturze kosztów o około 15 p.p. Średnioroczna zmiana udziału kosztów zarządzania wyniosła 5,2%. Największe korekty miały miejsce między 2013 a 2014 r. i w roku następnym. Trudno jednak uznać je za typowe ze względu na szczególne znaczenie udziału rachunku premiowego w strukturze kosztów w 2014 r. Największy nominalny spadek wartości kosztów ogółem (w wysokości 1088,1 mln zł) miał miejsce między dwoma ostatnimi badanymi latami, zaś największy wzrost (o wartości 526 mln) zanotowano między dwoma pierwszymi. O ile w pierwszym przypadku najistotniejszy wpływ na ten wynik miało obniżenie kosztów wynikających z rachunku premiowego, o tyle w drugim zasadnicze znaczenie należy przypisać wzrostowi opłaty dystrybucyjnej.

Jak duży wpływ na funkcjonowanie PTE wywierają wydatki ponoszone przez członków OFE, pokazują dane na rys. 3, na którym ukazano kształtowanie się kosztów OFE i wyniku finansowego PTE.

Rys. 3. Koszty całkowite ponoszone przez OFE i wynik finansowy PTE w latach 1999–2015 (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF.

Pierwsze lata funkcjonowania OFE niosły ze sobą potrzebę pokrycia przez PTE kosztów związanych z rozpoczęciem działalności OFE, tym samym wpływały na ujemny wynik finansowy. Od 2002 r. wynik ten był dodatni i z kształtu rys. 3 można wnosić, że również silnie powiązany z wielkością ponoszonych przez ubezpieczonych w OFE kosztów. Wyjątkowy pod tym względem był 2013 r., w którym zysk PTE był zdecydowanie niższy, niż by to wynikało z przyrostu kosztów. Bezpośrednią przyczyną tego zjawiska było ujęcie w kosztach badanego okresu aktywowanych pozycji bilansowych, które dotychczas były rozliczane w czasie. Uzasadnieniem zmiany polityki rachunkowości tych podmiotów była ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych [Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r.].

Z dotychczasowych analiz wynika, że wydatki ponoszone przez członków OFE były znaczące, a ich struktura zmieniała się w czasie. Warto zastanowić się nad ich powiązaniem z aktywami netto, wewnętrzną stopą zwrotu realizowaną przez OFE i wynikami finansowymi PTE.

Tab. 3. Współczynniki korelacji liniowej Pearsona*

	Aktywa netto	IRR OFE	Wyniki finansowe PTE
Opłata dystrybucyjna	-0,0611	0,1007	0,2517
Koszty całkowite OFE	0,7484	-0,3175	0,8267

* korelacja liniowa Pearsona liczona dla lat 1999–2015

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego.

O ile nie dziwi brak korelacji między opłatą od składki a wartością aktywów netto, o tyle zastanawiająca jest słaba korelacja liniowa w kierunku dodatnim z wynikiem finansowym PTE. Najprawdopodobniej o wiele istotniejsze znaczenie w strukturze kosztów należy przypisać kosztom wynikającym z zarządzania aktywami OFE, które – podobnie jak opłata dystrybucyjna – stanowią ważny składnik przychodów PTE. Jeżeli bierzemy pod uwagę wszystkie koszty, jakimi obciążeni byli ubezpieczeni w OFE, to zarówno w przypadku aktywów netto, jak i wyniku finansowego PTE korelacje liniowe między tymi wielkościami były silnie dodatnie. W przypadku całkowitych kosztów obciążających członków OFE można natomiast wskazać na umiarkowaną korelację liniową w kierunku ujemnym z wewnętrzną stopą zwrotu otwartych funduszy emerytalnych oraz brak takich powiązań między IRR a opłatą dystrybucyjną.

Podsumowanie

Wysokość opłat nakładanych na ubezpieczonych w drugim filarze jest szczegółowo uregulowana przepisami prawa, zostawiając niewielki margines na kształtowanie ich wysokości przez PTE. Było to możliwe jedynie w pierwszych latach funkcjonowania OFE w przypadku opłaty dystrybucyjnej i jest możliwe obecnie, kiedy ogranicza się ją osobom o odpowiednio długim stażu członkowskim. Dlatego za prawdziwe należy przyjąć twierdzenie o zasadniczym wpływie aktów normatywnych na wielkość obciążeń kosztami uczestników OFE.

Analiza wielkości i struktury kosztów wykazała, że zmieniło się znaczenie poszczególnych ich kategorii. O ile do 2010 r. dominowały koszty związane z opłatą od składki, o tyle obecnie najważniejsze są wydatki wynikające z zarządzania aktywami OFE. Na skutek wielu zmian legislacyjnych wprowadzonych w 2011 i 2014 r. obciążenie kosztami zmalało. Całkowita wartość kosztów nałożonych na członków OFE w latach 1999–2015 przekroczyła 1,82% PKB. Istnieje silna pozytywna korelacja między kosztami ogółem a aktywami netto funduszy i wynikami finansowymi PTE.

Krytykowana przez wspomnianych autorów wysokość kosztów wydaje się w pełni uzasadniona, choć – oceniając działalność OFE – należy wziąć pod uwagę efekty zarządzania środkami mierzone stopą zwrotu OFE oraz wzrostem wartości zarządzanego portfela.

Bibliografia

- 10 opinii na temat OFE, 2013, www.bankier.pl/wiadomosc/10-opinii-na-temat-OFE-2803403.html [data dostępu: 10.08.2016].
- Bartman K., *OFE to była kosztowna pomyłka*, 2013, www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/oszczednosci-powinny-pracowac-na-inwestycje-prywatne-a-nie-na-finansowanie-dlugu-panstwa [data dostępu: 10.08.2016].
- Hadyniak B., Monkiewicz J., *Fundusze emerytalne II filar*, Poltext, Warszawa 1999.

- Łuszczyc M., *Zmiany w funkcjonowaniu otwartych funduszy emerytalnych – implikacje dla finansów publicznych w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 223.
- Miszczewska D., *Sytuacja otwartych funduszy emerytalnych w kontekście ostatnich zmian ustawowych – analiza i ocena*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 235.
- Oreziak L., *OFE – katastrofa prywatnych emerytur w Polsce*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2014.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1998 r. w sprawie opłaty pobieranej przez powszechne towarzystwo emerytalne z tytułu wypłat transferowych (Dz. U., nr 77, poz. 507).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 lutego 2004 r. w sprawie opłaty pobieranej przez powszechne towarzystwo emerytalne z tytułu wypłat transferowych (Dz. U., 27 lutego 2004 r.).
- Sowiński T., *Finanse ubezpieczeń emerytalnych*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Stolarek S., *Wpływ nowelizacji ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych na sytuację finansową powszechnych towarzystw emerytalnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 1.
- UKNF, *Sytuacja finansowa powszechnych towarzystw emerytalnych w 2014 roku*, Warszawa 2015.
- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz. U. 2004, nr 159, poz. 1667).
- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz. U. 2010, nr 34, poz. 189 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz ustawy o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U., nr 127, poz. 1048).
- Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U., nr 75, poz. 398).
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych (Dz. U. 2013, poz. 1717).
- Wieteska S., *Tendencje kształtowania się wysokości opłat pobieranych przez otwarte fundusze emerytalne w Polsce w latach 2000–2008*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica” 2011, nr 254.

The Costs of the Open Pension Funds

The aim of this paper is to present and to evaluate fees charges to members of the open pension funds. The first part offers a brief summary of the overall structure of the state fees system, identifying elements of charges construction and changes caused by legislation. The second part focuses on the structure and the size of charges, consisting in fees paid as percentages of contribution, fees levied on the value of the assets of the open pension funds, and also underlines the strong correlation between the costs and the assets of the OPF and the financial results of the pension funds societies.

Koszty funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych w Polsce

Celem artykułu jest przedstawienie i ocena kosztów ponoszonych przez członków otwartych funduszy emerytalnych. Scharakteryzowano rozwiązania legislacyjne dotyczące możliwości pobierania opłat od ubezpieczonych, zwracając uwagę na zmiany ich wielkości wywołane nowelizacjami ustaw. Ukazano wpływ rozwiązań prawnych na wielkość i strukturę poszczególnych rodzajów kosztów ponoszonych przez OFE, wskazano na korelacje między kosztami a aktywami netto OFE i wyniki finansowe PTE.